

Dr Teresa Bal-Woźniak

Katedra Przedsiębiorczości, Zarządzania i Ekoinnowacyjności
Politechnika Rzeszowska

Innowacyjność w realizowaniu spójności społeczno-ekonomicznej. Bariery. Warunki. Perspektywy*

WPROWADZENIE

Idea spójności społeczno-ekonomicznej jest integralnie związana z celami Unii Europejskiej. Jest to koncepcja rozwoju społeczno-gospodarczego istotnie różniąca się od amerykańskiego¹ modelu harmonizowania efektywności ekonomicznej i sprawiedliwości społecznej, zwłaszcza jego najnowszej wersji w postaci konsensusu postwaszyngtońskiego. Stąd pytanie, czy model spójności realizowany w ramach Strategii Lizbońskiej jest wzorcem odpowiadającym potrzebom i możliwościom społeczeństw posocjalistycznych. Pytanie jest tym bardziej zasadne, że w procesie nadrobienia zaległości rozwojowych, gospodarka Polski pozostaje w tyle, zarówno w wymiarze ekonomicznym jak i społecznym. Europejski model spójności społeczno-ekonomicznej nie jest jedyną drogą, co wykazuje John Bradley stwierdzając, że „najlepsze rezultaty można osiągnąć poprzez połączenie tych dwóch modeli”, europejskiego i anglosaskiego, a za przykład podaje doświadczenia krajów skandynawskich i Irlandii [Bradley, 2006, s. 304].

Realizowany aktualnie za pomocą zmodyfikowanej Strategii Lizbońskiej (SL) europejski model spójności społeczno-ekonomicznej i terytorialnej, opiera się na narodowych planach rozwoju (NPR), w których innowacyjność wskazywana jest jednoznacznie lub *implicite*. To wynika z założeń Strategii Lizbońskiej. Jednakże jej realizacja napotyka na istotne bariery i wymaga spełnienia warunków konkurencyjnego porządku narzuconego przez globalizację.

W praktyce innowacyjność może pełnić aktywną rolę w realizowaniu spójności we wszystkich jej wymiarach, pod warunkiem jednak podmiotowego i holistycznego jej ujmowania. Weryfikacji tej hipotezy poświęcony jest niniejszy artykuł, a dowodzenie oparto na założeniu, że innowacyjność ze względu na swoją naturę może mieć też instrumentalny charakter w osiągnięciu określonych zamierzeń. W tym celu dokonano identyfikacji warunków pełnienia przez inno-

---

* Opracowanie przygotowane w ramach „Pracy naukowej finansowanej ze środków na naukę w latach 2007–2009 jako projekt badawczy”.

¹ Nazywanego modelem anglosaskim, zob. np. [Bradley, 2006, s. 296-305].

wacyjność roli akceleratora spójności społeczno-ekonomicznej. Wskazano również na perspektywy zapewniania wielowymiarowego rozwoju człowieka i jego środowiska w wyniku internalizacji modelu spójności społeczno-ekonomicznej eksponowanego w Strategii Lizbońskiej, w celach autonomicznych podmiotów gospodarujących. Rozważania te poprzedzone zostały odpowiedzią na pytanie o bariery sprzężeń między innowacyjnością a spójnością społeczno-ekonomiczną.

DLACZEGO ISTNIEJĄ BARIERY SPRZEŻEŃ MIĘDZY INNOWACYJNOŚCIĄ A SPÓJNOŚCIĄ SPOŁECZNO-EKONOMICZNĄ

W praktyce innowacyjność najczęściej utożsamia się z intensywnością wdrażania innowacji i odnosi do przedsiębiorstw, regionów czy gospodarki krajowej jako całości. Przykładem może być europejska karta innowacyjności (*European Innovation Scoreboard*), wprowadzona po ustaleniach Komisji Europejskiej w Lizbonie w marcu 2000 r., określająca procedurę pomiaru dokonań innowacyjnych oraz umożliwiającą prezentację tendencji w zakresie poziomu rozwoju poszczególnych gospodarek narodowych.

Debata nad wzmocnieniem innowacyjności w Polsce zatacza również szerokie kręgi [Jasiński, 2005, s. 12-14], do czego przyczyniły się zobowiązania wynikające z priorytetów Strategii Lizbońskiej ciążące na sygnatariuszach UE. Poziom innowacyjności polskiej gospodarki bardzo daleki jest jednak od celów wyznaczonych w SL. Wśród 50 państw (w tym 27 krajów UE oraz Stanów Zjednoczonych i Japonii) uwzględnionych w rankingu innowacyjności opublikowanym przez Komisję Europejską na początku 2007 r. [Global..., 2007], Polska zajmuje 46 miejsce przed Argentyną, Indiami, Cyprzem i Rumunią.

W raporcie Ministerstwa Rozwoju Regionalnego poświęconym dokonaniom Polski w zakresie spójności z Unią Europejską [Ocena..., 2007], jako przyczyny niskiego poziomu innowacyjności wymienione zostały:

- niski udział nakładów na B+R,
- dominacja finansowania budżetowego,
- niewielki udział podmiotów gospodarczych w wydatkach ogółem na B+R,
- relatywnie niskie wydatki na badania stosowane i prace rozwojowe w porównaniu z wydatkami na badania podstawowe.

Dla porównania warto przytoczyć listę barier innowacyjności w Polsce z 2005 roku [Bartosik, 2005, s. 100]:

- niskie nakłady budżetowe na naukę i niewłaściwa ich struktura,
- brak jasnej identyfikacji rzeczywistych potrzeb gospodarki w zakresie B+R oraz skoordynowanych z nimi priorytetów badawczych,
- niedostateczne ukierunkowanie środowisk naukowych na prowadzenie badań na rzecz rozwoju gospodarki,
- brak mechanizmów ekonomicznych zachęcających sektor prywatny do wspierania prac badawczo-rozwojowych,

- wysokie koszty opracowywania i wdrażania innowacji, przekraczające możliwości kapitałowe większości przedsiębiorców,
- brak rozwiniętej sieci powiązań między nauką i sektorem przedsiębiorstw,
- brak odpowiedniej liczby i jakości usług świadczonych przez instytucje otoczenia biznesu,
- słabo rozbudowana infrastruktura dostępu do informacji i usług publicznych on-line.

Z raportów tych wynika, że pomimo pewnych postępów w zakresie niektórych wskaźników, sytuacja nie ulega zmianie. Brak niektórych przyczyn na pierwszej liście nie oznacza rozwiązania problemu, a uwagę zwraca ich przedmiotowy (finansowy, informacyjny, techniczny, strukturalny) charakter.

Idea innowacyjności znajduje najpełniejsze odzwierciedlenie w Programie Operacyjnym Innowacyjna Gospodarka [*Program...*, 2007], przyjętym przez Radę Ministrów 30 października 2007 r. jako jeden z instrumentów realizacji Narodowych Strategicznych Ram Odniesienia na lata 2007–2013². Z zapisów programowych wynika, że głównym celem programu jest rozwój polskiej gospodarki w oparciu o innowacyjne przedsiębiorstwa, a celami szczegółowymi są: zwiększenie innowacyjności przedsiębiorstw, wzrost konkurencyjności polskiej nauki, zwiększenie roli nauki w rozwoju gospodarczym, zwiększenie udziału innowacyjnych produktów polskiej gospodarki w rynku międzynarodowym, tworzenie trwałych i lepszych miejsc pracy, wzrost wykorzystania technologii informacyjnych i komunikacyjnych w gospodarce [*Program...*, 2007, s. 59–83]. Zestawienie tych celów szczegółowych jednoznacznie wskazuje na rodzaj wskaźników, które służyć będą za miary innowacyjności. Potwierdza to tezę o utożsamianiu innowacyjności z intensywnością (tempem i zakresem) wdrażania nowych technologii produkcji, nowoczesnych produktów (wyrobów i usług), metod organizacji i zarządzania [Janasz, 2005].

Takie rozumienie innowacyjności jest powszechnie akceptowane i użyteczne w praktyce, szczególnie w porównaniach międzynarodowych. Wykorzystywane jest też w raportach kohezyjnych [*Third report...*, 2004], [*Czwarte sprawozdanie...*, 2007] i nadaje się raczej do oceny spójności gospodarczej (konwergencji konkurencyjności [*Ocena...*, 2007]). Dla wykorzystania innowacyjności jako instrumentu wzmocnienia spójności społecznej czy harmonizowania jej z ekonomicznością, potrzebne jest podmiotowe podejście do innowacyjności.

---

² Na realizację Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka (PO IG) przeznaczono 12,3% środków publicznych z 67,3 mld euro dostępnych w ramach Narodowych Strategicznych Ram Odniesienia 2007–2013, przyjętych przez Radę Ministrów 29 listopada 2006 r. Zob. Innowacyjna Gospodarka. Narodowa Strategia Spójności, <http://www.mg.gov.pl/GOSPODARKA/Innowacyjnosc/Program+Oper+Innowacyjna+Gospodarka> (stan na dzień 25.07.2007). Uaktualniona wersja harmonogramu uruchomienia PO IG przedstawiona została 31 marca 2008 roku.

WARUNKI WYSTĘPOWANIA INNOWACYJNOŚCI W ROLI AKCELERATORA
SPÓJNOŚCI SPOŁECZNEJ I EKONOMICZNEJ

Tradycyjne ujmowanie innowacyjności nie sprzyja budowaniu świadomości sprzężeń pomiędzy mechanizmami innowacyjności a jakością własnego życia (osobistego i zawodowego) oraz życia innych. Przewycięzenie tej bariery mentalnej wymaga podejścia podmiotowego. Bez odnoszenia się do sporu o podmiotowość człowieka, który w dziejach myśli filozoficznej ma już długą tradycję oraz uwzględniając wyzwania współczesności, można przyjąć, że innowacyjność powinna być rozumiana jako zdolność stałego poszukiwania i kreowania nowych rozwiązań służących poprawie jakości życia w którejkolwiek ze sfer bytu ludzkiego, przystosowywania tych rozwiązań do konkretnych warunków, wdrażania w praktyce, a następnie upowszechniania i zastępowania dotychczasowych rozwiązań na zasadzie schumpeterowskiej *twórczej destrukcji*. W takim ujęciu innowacyjność traktowana jest jako właściwość osób, które w ramach funkcji zawodowych (pracowników, menedżerów, przedstawicieli władzy) oraz ról społecznych (rodziców, opiekunów, wychowawców, przewodników, nauczycieli) przejawiają postawy i podejmują zachowania innowacyjne polepszające jakość życia prywatnego oraz zawodowego nie tylko ich, ale grup i większych społeczności.

Podmiotowość człowieka sprawia, że może on, w poczuciu wolności, możliwości samostanowienia i ponoszenia odpowiedzialności:

- dostrzegać i rozpoznawać występowanie sytuacji, które wymagają twórczego zachowania,
- rozumieć te sytuacje w kontekście różnorodnych powiązań (rodziny, zawodowych, środowiskowych),
- oceniać i interpretować możliwości oraz
- podejmować działania.

Przyjęcie podmiotowej perspektywy analizy innowacyjności równoznaczne jest z założeniem, że człowiek może zrozumieć jej znaczenie dla niego samego, bowiem to innowacyjność jest w stanie uwolnić jego podmiotowość, wyzwolić z jednowymiarowości [Marcus, 1991]. Biorąc pod uwagę twierdzenie, że dla każdej sytuacji, w której człowiek się znajduje, określona jest aktywność podstawowa, można postawić pytanie, czy we współczesnych warunkach budowy społeczeństwa informacyjnego nie byłoby właściwe przyjęcie innowacyjności jako powszechnie obowiązującej aktywności, niezależnie od aktualnie pełnionej funkcji i zajmowanej pozycji w strukturze społecznej? Postawione pytanie nawiązuje do przekonania Abrahama Masłowa, jednego z twórców psychologii humanistycznej, który stwierdził, że nie chodzi o szukanie odpowiedzi na pytanie „co robić, aby ludzie chorzy przestali chorować, ale pytanie, jak zmieniać tych, którzy nie są chorzy, w ludzi zdolnych do samoaktualizacji (czyt. samorea-

lizacji) własnych potencjalnych szans, takich jak przeżycia twórcze, miłość, altruizm czy rozwój własnego >>ja<<³. Z kolei psychologia pozytywna jako kontynuacja psychologii humanistycznej dowodzi, że konieczne jest poszukiwanie możliwości „wzmocnienia“ człowieka, bowiem „wymiar zdrowia i jakości życia nie kończy się na braku choroby i bolesnych doświadczeń“ [Czapiński, 2007, s. 16]. Należy dodać, że innowacyjność może również osobie chorej (niepełnosprawnej, z problemami onkologicznymi) pomóc w kształtowaniu jakości jej życia.

Przesłanki wzrostu jakości życia związane z innowacyjnością tkwią więc w podmiotowym jej ujmowaniu, w sposobie pojmowania innowacji oraz w społecznym współdziałaniu, którego wymagają współczesne procesy innowacyjne. Jeżeli głoszona jest teza, że rozwój każdego społeczeństwa zależy od twórczych jednostek [Dyczewski, 2007, s. 157-170], to możliwe wydaje się również postawienie hipotezy, że innowacyjność jednostek – oparta na twórczości – może być narzędziem poprawy życia, jej bowiem instrumentalny charakter nadaje się do zastosowania we wszystkich sferach funkcjonowania człowieka.

PERSPEKTYWY ZAPEWNIANIA SPÓJNOŚCI SPOŁECZNO-EKONOMICZNEJ POPRZEZ WIELOWYMIAROWY ROZWÓJ CZŁOWIEKA I JEGO ŚRODOWISKA

Teoretycznych podstaw do budowy modelu przydatnego w badaniach wielowymiarowego rozwoju człowieka można doszukiwać się w klasycznych już opracowaniach Józefa Kozińskiego [1980], [1988] i Bogdana Suchodolskiego [1985], a współcześnie w systemowym podejściu Matthiasa Horxa [2000].

Według Kozińskiego człowiek jest układem znacznie bardziej skomplikowanym, niż wynika to z mądrości obiegowej i z niezliczonych teorii. Należy go rozumieć jako układ o najwyższym stopniu złożoności. Człowiek jest wielowymiarowy, ponieważ: składa się ze struktur biologicznych, społecznych i psychologicznych; jego działania są uruchamiane przez różnorodne motywy materialne i duchowe; pracuje na poziomie świadomym i nieświadomym; ma wbudowane układy poznawcze, emocjonalne i wolicjonalne; jest osobą niepowtarzalną i niewymienialną, żyje jednocześnie w świecie zewnętrznym i wewnętrznym.

Filozoficzne stwierdzenie „człowiek to świat człowieka” stanowiło dla Suchodolskiego podstawę ukazania przedstawiciela gatunku *homo sapiens* w jego egzystencji jednostkowej jako: natury biologicznej; natury duchowej; istoty społecznej; stworzenia historycznego (*homo historicus*) i człowieka sztuki, wyobraźni i wolności (*homo estheticus*), tj. w formach umożliwiających przezwyciężenie czasu; człowieka pracującego, przetwarzającego świat (*homo labo-*

³ Podano za [Koziński, 1980, s. 257].

rans); człowieka posługującego się narzędziami i konstruującego maszyny, które przekształcają jego samego (*homo faber*); stworzenia twórczego (*homo creator*), człowieka produkującego (*homo oeconomicus*) itd.

W usystematyzowanym i jednoznacznym ujęciu Horxa, sfery wielowymiarowego rozwoju człowieka, prezentowane z zamysłem na kołowym diagramie, wytyczają kierunki w diagnozowaniu sprzężeń pomiędzy poszczególnymi sferami egzystencji ludzkiej (sferą wiedzy, ducha, ciała, sferą społeczną, sferą polityki, ekonomii, konsumpcji i sferą techniki⁴). Żadna z ośmiu sfer nie stanowi autonomicznej całości, lecz pozostaje pod wpływem pozostałych, równocześnie wywierając na nie wpływ. Koncentracja na wartościach wybranej sfery równoznaczna jest z pomijaniem sprzężeń zwrotnych determinujących szanse i zagrożenia dla możliwości osiągnięcia wartości w pozostałych sferach. Rozpoznanie tych sprzężeń ma fundamentalne znaczenie dla zintegrowanego rozwoju, którego treścią jest poprawa jakości życia, która – w nawiązaniu do modelu Horxa – może oznaczać stan osobistego samopoczucia lub zbiorowego zadowolenia płynący z konsumpcji, w tym ze „stanu posiadania” oraz posiadania dostępu do wiedzy i techniki, dobrego stanu zdrowia (ciała i ducha), korzystania ze środowiska przyrodniczego i sztucznego, w tym politycznego, oraz z pozycji społecznej.

W tym podejściu nie chodzi o wykazanie związków przytaczanego modelu z innymi koncepcjami ujmowania domen jakości życia, a w szczególności ze wskaźnikiem poziomu życia. Fundamentalnym przesłaniem jest zwrócenie uwagi na potrzebę odejścia od redukcjonizmu nieadekwatnego do natury bytu ludzkiego. Fragmentaryzacja diagnoz naukowych występuje ze względu na ograniczenia poznawcze, informacyjne i emocjonalne ludzi. Jej przezwyciężanie jest możliwe przez badanie sprzężeń zwrotnych między składnikami struktury obiektu badawczego w ramach badań interdyscyplinarnych.

PODSUMOWANIE

Nacisk na maksymalizowanie dobrobytu indywidualnego i społecznego wyłonił z czasem problem jego materialnych granic i wynikających stąd zagrożeń dla ekosfery, a nawet egzystencji ludzkiej w ogóle. Otwarta tym samym została nowa przestrzeń badań nauk ekonomicznych i poszukiwania nowego paradygmatu rozwoju społeczno-gospodarczego, w którym kładzie się nacisk na zmiany jakościowe, pozostające wielokrotnie wyłącznym przedmiotem zainteresowania odrębnych dyscyplin naukowych. Interdyscyplinarna refleksja nad naturą wielowymiarowego rozwoju człowieka i jego środowiska, pomimo jej złożoności

---

⁴ Kolejność zgodna z prezentowaną przez autora, zob. [Horx, 2000].

i wynikających stąd wielu problemów w metodologii badań, tworzy perspektywę dla nowych reguł myślenia i działania. Jest swoistego rodzaju rewolucją zbieżną z wymaganiami gospodarki opartej na wiedzy, której głównym produktem są zmiany jakości życia, a ich siłą napędową innowacje oraz innowacyjność jako zdolność urzeczywistniania innowacji.

LITERATURA

- Bartosik M. [2005], Wystąpienie przedstawiciela strony rządowej, [w:] *Procesy innowacyjne w polskiej gospodarce*, Raport nr 26, RSSG, Warszawa.
- Bradley J. [2006], *Europejska koncepcja spójności. Czy jest kompatybilna z modelem anglosaskim?*, [w:] *Amerykański model rozwoju gospodarczego*, Bieńkowski W., Radło M.J. (red.), SGH, Warszawa.
- Czapiński J. [2007], *Wprowadzenie do wydania polskiego*, [w:] *Psychologia pozytywna w praktyce*, Linley A.P., Joseph S. (red.), Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Czwarte sprawozdanie w sprawie spójności gospodarczej i społecznej, KOM(2007)273, Bruksela, maj 2007.
- Dyczewski L. [2007], *Wiedza i skuteczność działania dopełniane rozumem i aksjologią*, [w:] *Współczesne procesy fragmentaryzacji i rekonstrukcji*, Księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Jerzemu Mikułowskiemu Pomorskiemu, Wydawnictwo AE w Krakowie, Kraków.
- Dziewięcka-Bokun L. [2004], *Rozważania o polityce społecznej Unii Europejskiej*, [w:] *Konsekwencje poszerzenia Unii Europejskiej dla Europy Środkowej i Wschodniej*, PAN, Warszawa.
- Global Innovation Index, Comparative Analysis of Innovation Performance* [2007], European Commission, Brussels.
- Horx M. [2000], *Die achten Sphären der Zukunft*, Signum, Wien-Hamburg.
- Innowacyjna Gospodarka. Narodowa Strategia Spójności*, <http://www.mg.gov.pl/GOSPODARKA/Innowacyjnosc/Program+Oper+Innowacyjna+Gospodarka> (stan na dzień 25.07.2007).
- Janasz W (red.) [2005], *Innowacje w działalności przedsiębiorstwa w integracji z Unią Europejską*, Difin, Warszawa.
- Jasiński L.J. [2005], *Gospodarka innowacyjna i konkurencyjna*, [w:] *Raport o innowacyjności gospodarki Polski w 2005 roku*, Baczek T. (red.), INE PAN, Warszawa.
- Kozielecki J. [1980], *Koncepcje psychologiczne człowieka*, PIW, Warszawa.
- Kozielecki J. [1988], *O człowieku wielowymiarowym*, PWN, Warszawa.
- Marcus H. [1991], *Człowiek jednowymiarowy. Badania nad ideologią rozwiniętego społeczeństwa przemysłowego*, PWN, Warszawa.
- Ocena postępów Polski w zakresie spójności z Unią Europejską*, Raport, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa, lipiec 2007.
- Program Operacyjny Innowacyjna Gospodarka, 2007–2013*, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa, październik 2007.
- Suchodolski B. [1985], *Kim jest człowiek*, wydanie czwarte, WP, Warszawa.
- Third Report on Economic and Social Cohesion. *A New Partnership for Cohesion: Convergence, Competitiveness, Cooperation*, European Commission, Brussels 2004.

Streszczenie

W artykule dowodzi się, że innowacyjność może pełnić aktywną rolę w realizowaniu spójności w wymiarze społecznym, ekonomicznym i terytorialnym. Dla wykorzystania instrumentalnej roli innowacyjności w odniesieniu do spójności społecznej, a także w osiąganiu efektów synergetycznych w harmonizowaniu wszystkich jej wymiarów konieczne jest podmiotowe traktowanie innowacyjności i myślenie o niej w ujęciu holistycznym. Są to warunki wystarczające do tego, by innowacyjność tworzyła perspektywę wielowymiarowego rozwoju człowieka w kontekście jego wartościowego życia. Pomimo, że takie ujęcie innowacyjności jest konieczne dla tworzenia strategicznych podstaw rozwoju społeczno-gospodarczego, z dokumentów programowych UE i z praktyki gospodarczej wynika, że innowacyjność utożsamiana jest z intensywnością wdrażania innowacji i odnoszona do przedsiębiorstw, gospodarki krajowej jako całości, ale także do regionów. W raportach kohezyjnych pojawia się w działach konwergencji konkurencyjności. Stanowi to potwierdzenie wiązania jej z realizacją spójności ekonomicznej i terytorialnej. Takie rozumienie innowacyjności ma wyraźnie przedmiotowy charakter. Jest wystarczające w analizach wzrostu gospodarczego. Posiada również wysokie walory analityczne z racji oparcia w znacznym stopniu na wymiernych, systematycznie ujednoczonych miarach, umożliwiającym porównania międzynarodowe. Nie spełnia jednakże efektywnej roli w realizowaniu spójności społeczno-ekonomicznej.

The Innovativeness in Implementation of the Socio-Economic Cohesion. Barrier. Conditions. Perspectives

Summary

It is demonstrated in the article that innovativeness can fulfil an active role in implementation of the cohesion in the social, economic and territorial dimension. In order to use an instrumental role of the innovativeness in relation to the social cohesion and also in obtaining of synergetic effects in harmonising all its dimensions, it is necessary to treat the innovativeness subjectively and thinking about it in the holistic formulation. These are conditions sufficient so as the innovativeness would create a perspective of many-dimensional development of a man in a context of his valuable life. Despite such a formulation of the innovativeness is indispensable for establishment of strategic grounds of the socio-economic development, it results from the EU programme documents and the economic practice that the innovativeness is identified with intensity of the implementation of the innovations and it is related to enterprises, the national economy as the whole one, but also to regions. In the cohesive reports it appears in sections of convergence of the competitiveness. It constitutes the confirmation of linking it with the implementation of the economic and territorial cohesion. Such understanding of the innovativeness has expressly the subjective character. It is sufficient in analyses of the economic growth. It also possesses high analytic advantages because it is based in a significant degree on measurable, systematically unified measures, enabling international comparisons. However, it does not fulfil the effective role in the implementation of the socio-economic cohesion